

มองรัฐไทยผ่านเลนส์นักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ จากเกอร์เซงครอนถึงสยามวาลา*

สมบูรณ์ ศิริประชัย

อเล็กซานเดอร์ เกร์เซงครอน เป็นนักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสมัยใหม่ที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากที่สุดคนหนึ่งในศตวรรษที่ 20 แต่สำหรับนักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจเมืองไทย แทบจะไม่มีใครรู้จักท่านเลย โดยเฉพาะในวงการวิชาการไทย มีแต่อาจารย์อัมมาร สยามวาลา ที่เขียนถึงเกอร์เซงครอนเมื่อปี 2515 บทความสั้นๆ นั้นนับว่าเป็นบทความที่มีคุณค่า ในแง่ที่ว่าเป็งานเขียนชิ้นเดียวในภาษาไทยที่สรุปแนวความคิดของ เกร์เซงครอน ได้อย่างกระชับ กะทัดรัด โดยเฉพาะแนวทฤษฎี relative backwardness และ great spurt ส่วนสำคัญที่ทำให้อาจารย์อัมมารเขียนบทความดังกล่าว น่าจะเป็นเพราะความเป็นศิษย์เก่ามหาวิทยาลัย Harvard ซึ่งเกอร์เซงครอนเป็นศาสตราจารย์สอนที่อยู่รั้นในขณะนั้น ในบทความสั้น ๆ ของท่าน อาจารย์อัมมารชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีประวัติศาสตร์เศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับยุโรปตะวันตก และสหภาพโซเวียตรัสเซียของเกอร์เซงครอนนั้นลึกซึ้ง และควรค่าแก่การศึกษา แต่น่าเสียดายที่อาจารย์อัมมารมิได้เขียนบทความทำนองนี้อีกเลย บทความนี้จึงจะเป็นการสานต่อทางประวัติศาสตร์ทางวิชาการ

เกอร์เซงครอนในสายตาของอัมมาร สยามวาลา

เกอร์เซงครอนในสายตาของสยามวาลานับว่าโดดเด่นกว่าเมื่อเทียบกับ Rostow แม้ว่าสยามวาลาจะหยิบยกเฉพาะงานเขียนของเกอร์เซงครอนเพียง 2 ชิ้นมากกว่าถึงก็ตาม สาระสำคัญที่สรุปมานั้น ควรที่จะกล่าวถึงบางส่วน คือ

“ศาสตราจารย์เกอร์เซงครอน จึงได้นำเอาประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในประเทศต่างๆ เฉพาะในยุโรปมาใช้เป็นองค์ประกอบ

* เป็นบทความที่ตีพิมพ์ใน “จากวิกฤตเศรษฐกิจสู่ประชาสังคม : หนังสือที่ระลึก 60 ปี อ.อัมมาร (2542)”

ของทฤษฎีของท่าน ท่านอ้างว่าสิ่งซึ่งเราจะหยิบยกมาอธิบายโดยทั่วไปได้และตั้งเป็นทฤษฎีขึ้นมาค้นหาใช้ตัวการปฏิรูปทางอุตสาหกรรมไม่ แต่ทว่าความแตกต่างของแนวการปฏิรูปนั้น เป็นไปอย่างมีรูปแบบ (Pattern) มิได้เป็นไปอย่างสุ่มสี่สุ่มห้า ข้ออ้างนี้คือหัวใจของทฤษฎีของศาสตราจารย์เกอร์เซกรอน” (อัมมาร สยามวาลา, 2515, หน้า 3-4)

ในแง่นี้ เกอร์เซกรอนจึงเป็นนักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจแบบใหม่ที่พยายามสร้างทฤษฎีเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เป็นการผสมผสานอย่างเหมาะสมระหว่างทฤษฎีกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ มิใช่การบอกเล่าเรื่องราวแบบประวัติศาสตร์ดั้งเดิมที่เต็มไปด้วยอภินิหารหรือการลำดับเหตุการณ์ที่น่าเบื่อ ตรงกันข้าม กลับเต็มไปด้วยทฤษฎีและสมมุติฐานที่รอการทดสอบ ทฤษฎีอันหนึ่งที่สำคัญของเกอร์เซกรอนก็คือ “big spurt” ซึ่งสยามวาลาแปลว่า “การกระเด็นโดยฉับพลัน” ประเด็นนี้นับว่าเป็นหัวใจของทฤษฎีประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของเกอร์เซกรอน ในแง่ที่ว่า เป็นการแย้งกับคำทำนายที่ทรงอิทธิพลของ Rostow เรื่องลำดับขั้นของการพัฒนาหรือความจำเป็นทางเศรษฐกิจตามขั้นบันได การพัฒนาเศรษฐกิจจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรมไม่จำเป็นต้องเรียงลำดับจากประเทศที่มีเศรษฐกิจล้าหลังมากกว่าไปสู่ประเทศที่มีเศรษฐกิจล้าหลังน้อยกว่าทีละขั้น โดยแบบแผนของการพัฒนาเศรษฐกิจในยุโรป เกอร์เซกรอนเสนอแย้งต่อไปว่า ประเทศที่ล้าหลังกว่าสามารถที่จะมีอัตราการกระเด็นโดยฉับพลันของการพัฒนาเศรษฐกิจได้รวดเร็วกว่า ตัวอย่างที่เด่นชัดก็คือ เยอรมนีและฝรั่งเศส เป็นอาทิ แต่การกระเด็นโดยฉับพลันของระบบเศรษฐกิจที่ล้าหลังกว่านี้จำเป็นต้องมีการสร้างเงื่อนไข” ซึ่งนี่เป็นอีกส่วนหนึ่งทางทฤษฎีของเกอร์เซกรอนที่สำคัญ นั่นคือ “เงื่อนไขที่จำเป็น” หลาย ๆ อย่างมิได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือตามยถากรรม สยามวาลาเข้าใจทฤษฎีของเกอร์เซกรอนได้ท่องแท้และสรุปว่า

“ข้อเสนอของเกอร์เซกรอนข้อนี้เป็นการค้านกับข้อเสนอของรอสโทว์ ซึ่งบ่งถึงความสำคัญของ “เงื่อนไข” นานาประการที่จำเป็น ต้องมีขึ้นก่อนที่จะมีการปฏิรูปทางอุตสาหกรรมได้ ท่านเกอร์เซกรอนได้อ้างว่า เงื่อนไขต่าง ๆ เหล่านี้ไม่จำเป็นต้องมีหมด แต่สามารถใช้ทดแทนกันได้ ตัวอย่างเช่น ปัญหาเรื่องเงินลงทุนในอุตสาหกรรม ประเทศอังกฤษสามารถสร้างอุตสาหกรรมขึ้นมาโดยใช้การออมทรัพย์ของบุคคลทั่วไป โดยไม่ต้องใช้สถาบันการเงินระยะยาวมากมายนัก ประเทศเยอรมนีซึ่งเป็นประเทศล้าหลังกว่าต้องใช้ธนาคารสำหรับรวบรวมเงินทุนต่าง ๆ มาใช้ในอุตสาหกรรมต่าง ๆ ประเทศรัสเซียนั้นยิ่งล้าหลังหนักขึ้น

“ไปอีกถึงขนาดไม่สามารถจะตั้งธนาคารขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้น รัฐจำเป็นต้องยื่นมือเข้ามาช่วย โดยการอุดหนุนให้เงินทุนแก่บริษัทอุตสาหกรรมต่าง ๆ ถ้าเรามองดูแล้วก็จะเห็นว่า สถาบันการธนาคารก็คือ สิ่งทดแทนการขาดแคลนเงินออมทรัพย์ ซึ่งอังกฤษมีแต่เยอรมนีไม่มีการที่รัฐต้องเข้าช่วยเหลือให้ทุนแก่บริษัทอุตสาหกรรมในรัสเซีย ก็เป็นการทดแทนการขาดแคลนสถาบันการเงิน ซึ่งความขาดแคลนนี้ก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากความล้าหลังของรัสเซียเมื่อเปรียบเทียบกับเยอรมนีนั่นเอง” (อัมมาร สยามวาลา, 2515, หน้า 6)

ข้อสรุปข้างต้นนี้ถือได้ว่าเป็นการสรุปที่รวบรัด แต่จับหลักทฤษฎีของเกอร์เซงครอนได้อย่างตรงเป่า นั่นคือ “หลักการทดแทน” (substitution) ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมของยุโรปในศตวรรษที่ 19 เมื่อสหราชอาณาจักรสามารถปฏิวัติอุตสาหกรรมได้สำเร็จ ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 18 อย่างสมบูรณ์ ในขณะที่ประเทศยุโรปอื่น ๆ ไม่อาจมีแบบแผนการพัฒนาเช่นเดียวกับสหราชอาณาจักร ดังนั้น ประเทศอื่นๆ ในภาคพื้นยุโรป จึงจำเป็นต้องอาศัย “หลักการทดแทน” เสริมหรือเติมส่วนที่ขาดหายไป

นอกจากนี้ ทฤษฎีของเกอร์เซงครอนในความคิดของสยามวาลาก็คือ จำเป็นหรือไม่ที่เส้นทางการปฏิรูปทางเศรษฐกิจควรจะเป็นแบบเส้นตรง คือปฏิรูปสาขาการเกษตรเพื่อให้สังคมเศรษฐกิจเปลี่ยนผ่านเป็นอุตสาหกรรม ? หรือกล่าวในอีกแง่หนึ่ง การปฏิรูปในด้านการเกษตรเป็นสิ่งจำเป็นในการที่จะมีการกระตือรือร้นของการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม หรือกล่าวให้เฉพาะเจาะจงก็คือ จำเป็นหรือไม่ว่า ถ้าหากว่าไม่มีการปฏิรูปทางด้านเกษตรกรรมพร้อม ๆ กัน การปฏิรูปทางอุตสาหกรรมจะคงตัวอยู่ไม่ได้ นาน ตัวอย่างของประเทศรัสเซีย ซึ่งเป็นมาตุภูมิของเกอร์เซงครอนได้ให้บทเรียนอันมีค่าทางประวัติศาสตร์ว่า การปลดปล่อยไพร่เป็นกสิกร (The Emancipation Act) ในยุคพระเจ้าปีเตอร์มหาราช ในปี 1861 นั้น ภาวะของกสิกรมิได้ดีขึ้นอย่างที่ควรจะเป็นในทางตรงกันข้าม

“ภาวะของพวกกสิกรเหล่านี้ก็เลวลงเรื่อย ๆ เพราะพวกกสิกรเหล่านี้ ก็ต้องถูกกดขี่ตลอดเวลา ถึงขนาดบางปี รัสเซียจะส่งข้าวสาลีออกไปขายต่างประเทศมากมาย ทั้ง ๆ ที่ในลักษณะเดียวกันนี้ กสิกรกำลังล้มตายด้วยความอดอยากเป็นจำนวนแสน ๆ ล้าน ๆ” (อัมมาร สยามวาลา, 2515, หน้า 7)

สิ่งที่ชัดเจนก็คือ ถ้าหากกสิกรส่วนมากของประเทศมีฐานะยากจนข้นแค้น อำนาจซื้อขายในสังคมจะมาจากแหล่งใด ผลก็คือกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศก็ไม่อาจดำเนินต่อไปได้อย่างราบรื่น ถ้าหากอำนาจซื้อของประชากรส่วนใหญ่ภายในประเทศยังอยู่ในระดับต่ำ

ในกรณีของรัสเซีย เกอร์เซกรอนเห็นว่า อำนาจซื้อของกสิกรที่ต่ำนั้น เราสามารถจะหาสิ่งอื่นมาทดแทนได้ นั่นก็คือการที่รัฐลงทุนสร้างทางรถไฟขนานใหญ่ ผลก็คือภาคอุตสาหกรรมไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงอยู่กับกำลังเงินซื้อของพวกกสิกร ยิ่งกว่านั้นในการกระบวนการปลดปล่อยไพร่นั้น รัสเซียได้ตั้งหนี้ไว้ค่อนข้างสูง เพราะอยู่ภายใต้อิทธิพลของขุนนาง ดังนั้น พวกกสิกรจึงยังถูกบีบรัดและบีบคั้นอย่างหนักในการผลิตเพื่อใช้หนี้ ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนแรงงาน ผลก็คือภาคอุตสาหกรรมในรัสเซียขณะนั้นจึงหันมาใช้เทคนิคการผลิตที่เป็นการใช้ทุนอย่างเข้มข้น ซึ่งในระยะแรกก็ส่งผลให้อัตราการกระเตื้องของเศรษฐกิจเป็นไปอย่างรวดเร็ว แต่การบีบคั้นอย่างแสนสาหัสโดยการดูดซับส่วนเกินทางเศรษฐกิจเช่นนี้ก็ไม้อาจดำรงอยู่ได้ตลอดไป ในไม่ช้าพวกกสิกรก็รวมตัวลุกฮือขึ้นต่อต้าน จนเกิดจลาจลและต้องมีการปราบปรามติดตามมา กว่าที่สังคมจะกลับเข้าสู่ความสงบสุขก็ใช้ระยะเวลาอีกนาน

ประเด็นสุดท้ายของทฤษฎีของเกอร์เซกรอนก็คือ แม้ว่าท่านจะมีได้เห็นด้วยว่า การพัฒนาเกษตรกรรมเป็นสิ่งจำเป็นก่อนการพัฒนาอุตสาหกรรม แต่ท่านก็มีได้ปฏิเสธว่า การพัฒนาเกษตรกรรมให้เข้มแข็งย่อมจะเป็นผลดีต่อภาคอุตสาหกรรมในระยะยาว ในกรณีของประเทศไทยสยามवालาคั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจ และเป็นประเด็นที่ยังคงความสำคัญจนถึงทุกวันนี้ นั่นคือ

“ในกรณีของประเทศไทย เราควรตัดสินใจให้แน่นอนว่า เราต้องการนโยบายช่วยเหลือชาวนา หรือนโยบายพัฒนาการเกษตร นโยบายสองชนิดนี้ ไม่จำเป็นที่จะต้องควบคู่เสมอกันไป และอาจจะขัดกันได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามารถช่วยเหลือชาวนาโดยไม่ยอมมีการพัฒนาการเกษตร เราอาจจะถ่วงความก้าวหน้าของสาขาอุตสาหกรรมโดยทางอ้อมก็ได้ และในบางกรณี การที่เราจะมุ่งแต่จะให้มีการกระเตื้องขึ้นของอุตสาหกรรม เราอาจจะต้องยอมรับผลเสียบางประการแก่กสิกรก็ได้” (อัมมาร สยามวาลา, 2515, หน้า 11)

ข้อเท็จจริงในประเทศไทยชี้ชัดว่า ข้อความข้างต้นไม่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของไทย ในสองศตวรรษที่ผ่านมา รัฐไทยมิได้มีนโยบายช่วยเหลือชาวนาหรือนโยบายพัฒนาการเกษตร แต่กลับให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา

สังเคราะห์ทฤษฎีของเกอร์เซกรอน¹

เกอร์เซกรอนสร้างสมมติฐานไว้หลายอัน ที่สำคัญคือความล้าหลังมากกว่า (more backwardness) กับแบบแผนของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมในยุโรปตะวันตก ในจำนวนนี้ที่สาระสำคัญมีอย่างน้อย 7 ประการ ซึ่งน่าจะเป็นบทเรียนที่สำคัญต่อประเทศที่มาทีหลัง กล่าวคือ

(1) ยิ่งประเทศล้าหลังมากกว่า ความรวดเร็วของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมจะรวดเร็วกว่า นั่นคือ ความรวดเร็วของอัตราการเจริญเติบโตของการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมจะรวดเร็วกว่า

(2) ยิ่งประเทศล้าหลังมากกว่า การเน้นที่การผลิตสินค้าทุน (Capital goods) จะมีขนาดมากและเข้มข้นมากกว่า เมื่อเทียบกับสินค้าเพื่อบริโภค (Consumer goods)

(3) ยิ่งประเทศล้าหลังมากกว่า ขนาดของการผลิตของโรงงานหรือธุรกิจจะมีขนาดใหญ่มากกว่า และขนาดของผลิตที่ใหญ่กว่านี้จะเน้นการใช้เทคโนโลยีใหม่ล่าสุดในขณะนั้น

(4) ยิ่งประเทศล้าหลังมากกว่า ความกดดันต่อระดับการบริโภคของประชากรจะมีมากยิ่งขึ้น นั่นคือระดับการบริโภคของประชากรจะถูกกดดันให้ลดลง เพื่อไปสนับสนุนให้มีการออมสูงขึ้น และส่งผลให้การสะสมทุนมีอัตราที่สูงขึ้น

(5) ยิ่งประเทศล้าหลังมากกว่า บทบาทของภาคเกษตรกรรมจะลดขนาดลงในฐานะที่เป็นตลาดรองรับสินค้าอุตสาหกรรม และแหล่งของการเพิ่มผลิตภาพในภาคเกษตรกรรม

(6) ยิ่งประเทศล้าหลังมากกว่า บทบาทของปัจจัยสถาบันจำเพาะจะมีมากขึ้น โดยเฉพาะ great bank ในเยอรมนี หรือกระทรวงการคลังของรัสเซีย ซึ่งทำหน้าที่ป้อนทุนและสนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม

(7) ยิ่งประเทศล้าหลังมากกว่า อุดมการณ์ของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมในการสร้างนโยบายเศรษฐกิจต่าง ๆ จะมีความสำคัญมากขึ้น

หัวใจทางทฤษฎีของเกอร์เซกรอนเกี่ยวพันโดยตรงกับคือคำว่า “ความล้าหลังมากกว่า” ซึ่งเป็นคำที่มีเสน่ห์และพลังในเชิงวิเคราะห์ในตัวเอง แม้ที่จริงคำนี้มีมิติที่สำคัญอยู่ที่ลักษณะเปรียบเทียบ โดยตลอด กล่าวคือเป็นบริบทของความล้าหลังทางเศรษฐกิจโดยเปรียบเทียบ (Relative Economic Backwardness) ซึ่งก็ก่อให้เกิดความสับสนไม่น้อยเช่นกันว่า เราจะนิยาม “ความล้าหลังมากกว่า” โดยเปรียบเทียบจากบรรทัดฐานอะไร วิธีที่ง่ายและเกอร์เซกรอนใช้บ่อย ๆ ก็คือ การวาดเงื่อนไชทางเศรษฐกิจของสังคมใดสังคมหนึ่งก่อนที่สังคมนั้นจะเริ่มต้น กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม ณ จุดนี้

¹ งานส่วนนี้ได้มาจาก Sylla and Toniolo, 1995, บทที่ 1

เกอร์เซกรอนมิได้สร้างทฤษฎีจากสัญญาภาค² หากแต่เลือกศึกษาจากประวัติศาสตร์เศรษฐกิจโดยการเปรียบเทียบความล้ำหลังของประเทศเยอรมนีเมื่อเทียบกับสหราชอาณาจักรในกลางศตวรรษที่ 19

อิทธิพลของเกอร์เซกรอนต่อวงการวิชาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจนั้นมีมหาศาล ในแง่ที่ว่า แบบแผนและสมมติฐานทางทฤษฎีของความล้ำหลังมากกว่านี้ ทำให้มีการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจยุโรปอย่างเฟื่องฟูและเน้นในเชิงประจักษ์มากขึ้นในระยะเวลาต่อมา ทั้งนี้เพื่อต้องการพิสูจน์หรือหักล้างทฤษฎีและสมมติฐานเหล่านี้ของเกอร์เซกรอน แต่ที่โดดเด่นเป็นพิเศษก็คือวิธีการศึกษา และคำถามที่น่าสนใจที่ทำให้เกอร์เซกรอนได้รับการยอมรับว่าเป็น นักวิชาการที่มีคุณูปการต่อวงการประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสมัยใหม่ ก็คือ การวินิจฉัยว่า เศรษฐกิจใดล้ำหลังกว่าหรือไม่ จำเป็นต้องตอบคำถามโดยใช้สถิติหรือดัชนีต่าง ๆ โดยเฉพาะผลผลิตของภาคอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสมัยใหม่หรือในระยะต่อมา เช่น การสร้างผลิตภัณฑ์รายได้ประชาชาติย้อนกลับไปในศตวรรษที่ 18 เป็นต้น

ดูเหมือนว่า กรณีของเยอรมนีจะเป็นตัวอย่างที่สอดคล้องกับทฤษฎีความล้ำหลังของเกอร์เซกรอนมากกว่าประเทศอื่นๆ ในยุโรป เยอรมนีในศตวรรษที่ 18 นั้น ยังไม่สามารถรวมเป็นรัฐประชาชาติ หากแต่มีลักษณะเป็นรัฐที่แตกกระจายที่ถูกผนวกร่วมกับออสเตรีย เพราะกษัตริย์ที่ครองแคว้นนั้นไม่ใช่คนเยอรมัน แต่เยอรมนีกลับสามารถไล่กวาดสหราชอาณาจักร และกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ในช่วงต้นทศวรรษที่ 19 นั้น เยอรมนีมีความสามารถในการผลิตสินค้าส่งออกในเขตตะวันออก และยังมีอุตสาหกรรมพื้นฐานและทรัพยากรธรรมชาติที่จะเป็นส่วนสำคัญต่อการกระตือรือร้นอย่างฉับพลันทางอุตสาหกรรม นั่นคือเหมืองถ่านหินที่แคว้นรุห์ ยิ่งกว่านั้นความล้ำหลังกว่าของเยอรมนีเทียบกับสหราชอาณาจักรเป็นแรงกระตุ้นเชิงอุดมการณ์ของชาตินิยม โดยเฉพาะศาสตราจารย์ Friedrich List นักเศรษฐศาสตร์และนักชาตินิยมชาวเยอรมนีที่เสนอแนะว่า เยอรมนีจะสามารถวิ่งไล่กวาดประเทศมหาอำนาจเช่นสหราชอาณาจักรได้ ก็ด้วยการใช้วิธีการปกป้องอุตสาหกรรมภายในประเทศ (Infant industry) โดยขึ้นอากรขาเข้าหรือกำแพงภาษีสูงๆ มิให้สินค้าอุตสาหกรรมนำเข้าจากต่างประเทศเข้ามาตีตลาดในเยอรมนี เพราะอุตสาหกรรมในเยอรมนีต้องการเวลาให้อุตสาหกรรมทารกเติบโตเข้มแข็งเป็นหนุ่ม

อุตสาหกรรมในเยอรมนีในช่วงทศวรรษ 2380 และ 2390 สะท้อนให้เห็นถึงจุดเปลี่ยนผ่านที่สำคัญของอุตสาหกรรมในเยอรมนี และ ณ จุดนี้ ทฤษฎี “Great Spurt” ของเกอร์เซกรอนมีความ

² ตัวแปรที่น่านำมาพิจารณาว่า เศรษฐกิจของประเทศใดล้ำหลังกว่าหรือไม่ อาจพิจารณาจากอัตราการออม อัตราการรู้หนังสือ สิทธิบัตร per capital social overhead capital และอุดมการณ์

สอดคล้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์อย่างอัศจรรย์ยิ่ง ทั้งนี้ทั้งนั้น รัฐ Prussia ภายใต้การนำของ นายพล Bismark สามารถนำรัฐเยอรมนีที่ไร้ความเป็นบิกแผ่นดินให้กลายเป็นรัฐประชาชาติ

เฉกเช่นเดียวกับกรณีของอิตาลี เฮอร์เซกรอนพยายามพิสูจน์ให้เห็นเชิงประจักษ์ว่าอิตาลีน่าจะมีค่าหลังมากกว่าออสเตรีย แต่มีความล่าหลังกน้อยกว่าฮังการี เฮอร์เซกรอนเสนอวิธีการสร้างดัชนีผลผลิตอุตสาหกรรมในช่วงปี 2324-2456 ซึ่งด้วยดัชนีนี้ เฮอร์เซกรอนสามารถชี้ให้เห็นถึง great spurt เกิดขึ้นในอิตาลีระหว่างปี 2438 และ 2451 และในกรณีของรัสเซีย อัตราการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันในอุตสาหกรรมของรัสเซีย เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2420

ในบริบทของเฮอร์เซกรอน ทั้งรัฐและรูปแบบเฉพาะของธนาคาร ล้วนสามารถเป็นตัว agents ของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมของแต่ละประเทศ แต่จะประสบผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นกับภาวะความล่าหลังกทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ตามทฤษฎีของเฮอร์เซกรอน แนวความคิดการทดแทน (Concept of Substitutions) ที่เรากล่าวว่าเป็นสิ่งจำเป็นก่อนของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งในบริบทของรัฐไทย

ทั้งนี้ก็เพราะการทดแทนเพื่อสิ่งจำเป็นในการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้นมีแบบแผนที่เด่นชัดในกรณีของยุโรปตะวันตก แต่ในกรณีของรัฐไทยนั้น เราจะนำเอาการทดแทนเพื่อสิ่งจำเป็นมากว่าถึง 2 ชนิด ซึ่งถือเป็นหัวใจทางทฤษฎีของเฮอร์เซกรอน

บทบาทของรัฐ : ผลประโยชน์ที่คลุมเครือ ?

รัฐในทฤษฎีของเฮอร์เซกรอนเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะทำให้ประเทศที่ล่าหลังกกว่าสามารถสร้างกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว เมื่อเกิดความล้มเหลวของตลาด (Market Failure) ที่จะสนับสนุนกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม รัฐย่อมมีบทบาทอย่างสูงในการสร้างหรือคิดค้นนโยบายเศรษฐกิจเพื่อกระตุ้นหรือเร่งเร้าเสริมสร้างสังคมเศรษฐกิจที่ล่าหลังกให้ปรับเปลี่ยนเป็นก้าวหน้า ผ่านนโยบายเศรษฐกิจหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นภาษีอากร การอุดหนุนหรือการจัดซื้อหลายประเภทของรัฐ การจัดตั้งรัฐวิสาหกิจเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นต้น ในทฤษฎีของเฮอร์เซกรอน มีข้อสมมติแอบแฝงว่า ตลาดไม่มีการดำรงอยู่หรือถ้ามีอยู่ก็ทำงานอย่างไรประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในประเทศที่มีความล่าหลังกทางเศรษฐกิจ เช่น ในรัสเซีย เป็นต้น โดยหลักการดังกล่าว เฮอร์เซกรอนจึงไม่ลังเลที่จะเสนอว่า ผลกระทบสุทธิทางเศรษฐกิจจากการแทรกแซงของรัฐน่าจะมากกว่าปล่อยให้ระบบตลาดทำงานไปอย่างไม่เต็มที่ สาขาที่สำคัญที่สุดในศตวรรษที่ 19 หนีไม่พ้นผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมโดยตรงของกระบวนการสร้างทางรถไฟ แน่แน่นอนว่า ทุนที่จำเป็นต้องใช้มีจำนวนมากมหาศาลและต้องเป็นการลงทุนระยะยาว รูปแบบของการลงทุนจึงหนีไม่พ้นว่า รัฐ

จำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงในการกำหนดเส้นทางและรักษาสัญญาหรือสัมปทานของการสร้างทางรถไฟ ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมในภาคพื้นยุโรปในศตวรรษที่ 19 น่าจะเชื่อซำกว่านี้เป็นอันมาก ถ้ารัฐในเยอรมนี ฝรั่งเศส หรือรัสเซียมิได้เข้าแทรกแซงโดยตรง แม้ว่าจะมีผลงานวิชาการในระยะหลังจะชี้ว่า การคาดการณ์ของทฤษฎีประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของเกอร์เซงครอนมีความคลาดเคลื่อนอยู่มาก ที่มีการอ้างอิงโต้แย้งอย่างมีน้ำหนักก็คือ ในกรณีฝรั่งเศส มีการวิจัยของนักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจฝรั่งเศส ซึ่งพบว่า การแทรกแซงของรัฐ ทำให้มีการสร้างทางรถไฟมากกว่าที่ควรจะเป็น และนั่นทำให้เกิดผลกระทบในแง่ลบต่อภาคอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจโดยส่วนรวมของฝรั่งเศส (see Levy-Leboyer and Lesare, 1995) แต่ในกรณีของรัสเซีย ผลการแทรกแซงของรัฐในกระบวนการสร้างทางรถไฟนั้นสอดคล้องกับการคาดการณ์ทางทฤษฎีของเกอร์เซงครอน

นอกเหนือจากบทบาทของรัฐในการแทรกแซงการสร้างทางรถไฟ รัฐในยุโรปยังมีจุดเด่นที่ควรกล่าวถึง และเป็น “เงื่อนไขที่จำเป็น” ต่อกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมในสาขาอื่น นั่นคือบทบาทของการส่งเสริมหรือแม้กระทั่งทำลายสถาบันทางสังคมที่อาจช่วยหรือขัดขวางกระบวนการพัฒนาของอุตสาหกรรม ในแง่ของการส่งเสริมนั้น ที่โดดเด่นคือการปกป้องกรรมสิทธิ์ของสิทธิบัตร และการยกเลิกสถาบันทางสังคมที่ขัดขวางการพัฒนาของอุตสาหกรรม นั่นคือการยกเลิกระบบไพร่ ซึ่งเป็นการปลดปล่อยพลังแรงงานที่สำคัญของสังคม ยิ่งกว่านั้น รัฐยังทำหน้าที่จัดการศึกษาภาคบังคับเพื่อดูแลและเสริมสร้างประชากรภายในประเทศให้มีคุณภาพ การศึกษาภาคบังคับนี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ประเทศยุโรปในภาคพื้นคือ เยอรมนี และฝรั่งเศส สามารถยกระดับคุณภาพของประชากรได้อย่างรวดเร็ว ผิดกับสหราชอาณาจักรที่แม้จะปฏิวัติอุตสาหกรรมได้สำเร็จเป็นประเทศแรก แต่ในแง่การศึกษาภาคบังคับนั้น สหราชอาณาจักรกลับล่าช้าหลังกว่าเยอรมนีและฝรั่งเศสผลก็คือ ทั้งสองประเทศสามารถไล่กวาดสหราชอาณาจักรในปลายศตวรรษที่ 19

บทบาทของรัฐในการกระตุ้นหรือสร้างบรรยากาศให้กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมในยุโรปเกิดขึ้นในระยะเวลาอันรวดเร็ว เป็นสิ่งที่ยังมีการโต้แย้งในวงการวิชาการ นักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ เช่น เกอร์เซงครอนย่อมเห็นว่า “การใช้นโยบายเสรี” (Laissez-faire) เป็นเรื่องน่าขบขันในบริบทของประเทศต่าง ๆ ในภาคพื้นยุโรป สหราชอาณาจักรนั้นดำเนินนโยบายเสรีก็เมื่อเศรษฐกิจของตนมีความเข้มแข็งเป็นมหาอำนาจ แต่ก่อนหน้านั้น นโยบายพหุชนิยมนิยมก็เป็นเสาหลักของนโยบายเศรษฐกิจของสหราชอาณาจักรตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของยุโรปไม่มีคำตอบแทนที่ชัดเจนและเด็ดขาดว่า การแทรกแซงของรัฐเป็นสิ่งจำเป็นและก่อให้เกิดผลในทางบวกเสมอ สิ่งที่เป็นมากกว่าคือความเข้าใจในบริบทที่ถูกต้องทางประวัติศาสตร์ของแต่ละประเทศ และนโยบายของรัฐในแต่ละช่วงเวลา ในเงื่อนไขอย่างไร

บทบาทของสถาบันการเงิน

ในทฤษฎีของเกอร์เซกรอน องค์ประกอบสำคัญที่รัฐควรเกี่ยวข้องมากที่สุดคือ เรื่องของสถาบันการเงิน กรณีที่ถูกอ้างมากที่สุดคือ กรณีธนาคารของเยอรมนี ซึ่งเป็นธนาคารแบบลูกผสม ที่ผสมผสานระหว่างธนาคารเพื่อเชิงพาณิชย์และการลงทุน (ดู, Tilly, 1995) เกร์เซกรอนไม่ลังเลที่จะสรุปว่า ธนาคารของเยอรมนีมีบทบาทอันสำคัญยิ่งในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนอุตสาหกรรมสมัยใหม่ให้ประสบผลสำเร็จอย่างจริงจัง ทั้งๆ ที่ประเทศเยอรมนีในขณะนั้นมีควมล่าหลังมากกว่าประเทศสหราชอาณาจักรหรือฝรั่งเศส ด้วยวิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจแบบใหม่นี้ เกร์เซกรอนเห็นว่า บทบาทของรัฐในการระดมทุนและอุดหนุนอุตสาหกรรมสมัยใหม่เป็นสิ่งที่ปฏิเสธได้ยาก ในตรงกันข้าม ความจำเป็นของสหราชอาณาจักรในการที่รัฐเข้าแทรกแซงในสถาบันการเงินนั้นเป็นเรื่องไม่มีความจำเป็น เพราะสหราชอาณาจักรไม่มีลักษณะของเศรษฐกิจที่ล่าหลัง หากแต่มีสถาบันการเงินที่เข้มแข็งดำเนินโดยภาคเอกชนอยู่แล้ว ในกรณีเช่นนี้ รัสเซียซึ่งมีความล่าหลังทางเศรษฐกิจมากกว่าประเทศอื่น ๆ ในภาคพื้นยุโรป บทบาทของรัฐในสถาบันการเงินจึงไม่มีทางเลือกเสียได้

สหราชอาณาจักรนั้นพัฒนาอุตสาหกรรมจากภายในประเทศ ซึ่งเป็นลักษณะจำเพาะ กำไรของนักอุตสาหกรรมที่เป็นนักคิดค้นมีการสะสมอย่างต่อเนื่องและอย่างเป็นระบบ และเพียงพอที่จะสนับสนุนอุตสาหกรรมสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สหราชอาณาจักรได้มีการพัฒนาระบบสถาบันการเงินที่มั่นคง ซึ่งไม่มีลักษณะเป็นธนาคารลูกผสมแบบของเยอรมัน ธนาคารชาติของสหราชอาณาจักรและธนาคารในนครต่าง ๆ สามารถจัดหาแหล่งเงินกู้และปัจจัยอื่น ๆ ให้แก่นักอุตสาหกรรมอย่างพอเพียง ยิ่งกว่านั้น ระบบประกันภัย เช่น บริษัท Lloyds เป็นต้น และระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพในตลาดหลักทรัพย์ของสหราชอาณาจักรก็สามารถออกตราสารทางการเงินระยะปานกลางและระยะสั้น เช่น พันธบัตรและหลักทรัพย์ต่าง ๆ เพื่อเป็นปัจจัยทุนที่สำคัญของภาคอุตสาหกรรมสมัยใหม่

ในกรณีของฝรั่งเศส เกร์เซกรอนเห็นว่า การจัดตั้ง Credit Mobilier ในปี 2395 เป็นจุดเปลี่ยนผ่านที่สำคัญ ในแง่ที่เป็นนวัตกรรมของสถาบันการเงินในฝรั่งเศส หลังจากที่ฝรั่งเศสต้องประสบกับภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่แตก สถาบันการเงินรูปนี้เป็นรูปของ Joint-Stock ซึ่งแปลกไปจากรูปแบบเดิม ๆ แต่หน้าที่หลักก็คือการระดมเงินออมจากประชาชนในทุกกระดับ และสามารถปล่อยกู้ให้กับโครงการขนาดใหญ่ โดยเฉพาะ รถไฟ สาธารณูปโภค และการลงทุนระหว่างประเทศ ด้วยรูปแบบของ Credit Mobilier นี้ รัสเซียสามารถชี้แนะให้มีการปล่อยกู้ในอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่รัฐถือว่าสำคัญยิ่ง ในระยะ

ปล่อยกู้ที่สั้นและยาว ผลในแง่ลบจากการแข่งขันมากเกินไปที่อาจทำให้เกิดผลเสียในการพัฒนาอุตสาหกรรมจึงสามารถหลีกเลี่ยงได้ เพราะรัฐมีสารสนเทศที่บริบูรณ์ รูปแบบของ Credit Mobilier นี้ เฮอร์เซกรอนเรียกว่า German mixed bank ในไม่ช้ารูปแบบของสถาบันการเงินเช่นนี้ ก็มีการจัดตั้งขึ้นในออสเตรีย ฮังการี อิตาลี สเปน และหลายประเทศในยุโรป ทำให้รูปแบบของสถาบันการเงินเช่นนี้จึงมีความสำคัญในสายตาของเฮอร์เซกรอน คำตอบที่สั้นที่สุดก็คือ อุตสาหกรรมมีความต้องการเงินทุนสนับสนุน โดยเฉพาะผู้ประกอบการอุตสาหกรรมนั้นจำเป็นต้องมีทุนระยะสั้นและระยะยาวคอยสนับสนุนให้มีการปรับปรุงและพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิต นี่เป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานที่รัฐต้องหามาทดแทน เมื่อตลาดทำงานไม่เต็มที่หรือล้มเหลว

รัฐไทยในสายตาของสยามเวลา

รัฐที่เฮอร์เซกรอนอธิบายและพบในประเทศยุโรปตะวันตกในศตวรรษที่ 19 นั้นสามารถจะประยุกต์กับกรณีของไทยได้หรือไม่ ผลงานของสยามเวลาในบางชิ้นน่าจะสามารถตอบคำถามดังกล่าวข้างต้น และนี่เป็นคุณูปการทางวิชาการที่สำคัญ โดยในกรณีสินค้าเกษตรกรรม ข้าว อ้อยและยางพารา นั้น สยามเวลาชี้ให้เห็นว่า รัฐไทยนั้นไม่ใช่องค์กรที่หุคินึ่งและมีรูปแบบเดียวตรงกันข้ามรัฐไทยกลับมีลักษณะเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขและปัจจัยแวดล้อม ทั้งทางการเมือง ประวัติศาสตร์ และโครงสร้างสถาบัน รัฐไทยเข้าแทรกแซงข้าวอย่างมาก ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในรูปแบบของการเก็บพรีเมียมข้าวและภาษีส่งออกอื่นๆ ข้าวกลายเป็นสินค้าที่ผูกติดกับค่าจ้างในเมืองและชานนาไทยเป็นผู้อุดหนุนกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมในเมือง ผ่านนโยบายกตราคาข้าวภายในประเทศให้ต่ำกว่าตลาดต่างประเทศ ส่วนอ้อยและน้ำตาลเป็นสินค้าเกษตรที่รัฐเข้าอุ้มชูและให้การคุ้มครองปกป้องส่วนสำคัญมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า ทั้งโรงหีบอ้อยและชาวไร่อ้อยสามารถรวมตัวเป็นกลุ่มหรือสมาคมที่เข้มแข็ง สามารถแก้ปัญหา Free Riding ได้ดีในระดับหนึ่ง ดังนั้น จึงเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่ทรงพลัง รัฐไทยไม่มีพลังเพียงพอที่จะกีดกันมิให้กลุ่มดังกล่าวมาอิทธิพลต่อนโยบายราคาอ้อยและน้ำตาล ดังนั้น รัฐจึงกลายเป็นเวทีของกลุ่มผลประโยชน์ แต่ในกรณียางพารา รัฐมิได้แสดงบทบาทอย่างชัดเจนว่าจะเป็นรัฐแบบใด ทั้งนี้เพราะยางพาราไม่ได้มีฤดูกาล จึงไม่มีฤดูกาลเมืองของตนเอง (อัมมาร สยามเวลา, 2530, หน้า 132)

สยามเวลาเข้าใจบริบทความล้าหลังของเศรษฐกิจไทยอย่างลึกซึ้ง และมองเห็นว่า รัฐไทยมิได้เป็นรัฐที่ดีในอุดมคติ (Benign State) อย่างที่เฮอร์เซกรอนวาดไว้ ที่สำคัญ รัฐไทยไม่เข้มแข็งที่จะสามารถสร้างสรรค์ “สิ่งจำเป็น” เพื่อเป็นรากฐานของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม ตรงกันข้ามรัฐไทยกลับเป็นรัฐที่อ่อนแอที่ไม่มีโครงสร้างที่เป็นอิสระปลอดจากการแทรกแซงของกลุ่มผลประโยชน์

(Embedded Autonomy) และถูกกระทำตลอดเวลาให้ต้องตอบสนองต่อผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มมากกว่า ในกรณีของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้น รัฐไทยไม่เคย “ใช้นโยบายอุตสาหกรรม” (Industrial Policy) อย่างที่ใช้ในเยอรมนี และฝรั่งเศส ในศตวรรษที่ 19 หรือเกาหลีใต้และไต้หวัน ในกลางศตวรรษที่ 20 รัฐไทยจัดตั้ง “สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน” เมื่อต้นทศวรรษ 2503 ก็เพื่อเป็นเพียงสวรรค์ของนักแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ (ดู Christensen and Siamwalla, 1994) มากกว่านโยบายอุตสาหกรรมของไทยนั้นมิแต่การให้สิทธิประโยชน์แก่นักลงทุนต่างชาติเพียงด้านเดียว โดยมิได้มีการตรวจสอบหรือลงโทษว่า อุตสาหกรรมทารกเหล่านั้นจะเติบโตเป็นหนุ่มได้เมื่อไร ยิ่งกว่านั้นนโยบายการพัฒนาเทคโนโลยีของไทยก็ไม่ได้เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดประสิทธิผล แม้จะมีการจัดตั้งกระทรวงอุตสาหกรรม หรือกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีขึ้นก็ตาม ผลก็คือการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากต่างประเทศเข้าสู่ประเทศไทยเป็นไปอย่างเชื่องช้าและขาดความต่อเนื่อง ความล้มเหลวของการจัดการศึกษาของชาติก็เป็นอีกจุดหนึ่งที่น่าจะเป็นจุดอ่อนมากที่สุดของชาติที่สกัดกั้นมิให้กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยพัฒนาได้รวดเร็วและตามทันประเทศพัฒนาแล้ว รัฐไทยมิได้เป็นรัฐในอุดมคติที่จะสร้างรัฐประชาชาติที่เข้มแข็งโดยลงทุนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างที่ทำกันอย่างขนานใหญ่ในเยอรมนีและฝรั่งเศสในกลางศตวรรษที่ 19 หรือในกรณีญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และไต้หวันในกลางศตวรรษที่ 20 ผลก็คือกำลังคนในสังคมไทยมิได้มีพื้นฐานความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างเพียงพอ แม้ว่า “ความล้มเหลวมากกว่า” น่าจะช่วยให้ไทยมีการกระตือรือร้นอย่างฉับพลันได้รวดเร็วเมื่อเริ่มพัฒนาอุตสาหกรรม แต่นั่นกลับไม่เกิดขึ้นนับตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 20

สยามเวลาเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงทฤษฎีของเกอร์เซกรอนและพิเคราะห์ว่า บริบททางประวัติศาสตร์และโครงสร้างของสถาบันของไทยไม่อาจจะใช้รัฐเป็น Agents ของการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างที่ได้สำเร็จในกรณีประเทศเยอรมนี ฝรั่งเศส หรือรัสเซีย หรือในกรณีของประเทศญี่ปุ่น เกาหลีใต้ หรือไต้หวัน โครงสร้างของระบบข้าราชการไทยนั้นมิได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นกลไกที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม ยิ่งกว่านั้น โครงสร้างทางสถาบันที่สืบทอดมาจากระบบศักดินาก็มิได้ส่งเสริมให้สังคมไทยมีอุดมการณ์ในการสร้างรัฐประชาชาติที่มีความเสมอภาคและความมั่งคั่ง โดยเฉพาะความรู้ศึกษาตินิยม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญอันหนึ่งของรัฐเยอรมนี ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และไต้หวัน มิได้มีแต่กรากหยั่งลึกในสังคมไทย อุดมการณ์และมโนทัศน์ในเรื่องของการพัฒนาประเทศของผู้นำรัฐไทยในอดีตที่ผ่านมาที่ต้องการเนรมิตรให้ไทยกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่นั้นเป็นแค่ความฝันที่ยังไม่ปรากฏเป็นจริง เพราะรัฐมิได้พยายามสร้าง “เงื่อนไขที่จำเป็น” หรือ “หาสิ่งทดแทน” เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาอุตสาหกรรม บทบาทของสถาบันการเงิน มิใช่เพื่อเสริมสร้างอุตสาหกรรมให้เข้มแข็ง หรือกระตุ้นให้มีการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ แต่เป็นเพียงธนาคารหรือสถาบัน

การเงินในเชิงพาณิชย์เท่านั้น ธนาคารแบบ great bank ของเยอรมนีหรือ Credit Mobilier ของฝรั่งเศสไม่เคยปรากฏในบริบทของเศรษฐกิจไทยนับตั้งแต่เมื่อไทยเริ่มต้นใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1

เมื่อมองพิจารณาทฤษฎี “ความล่าช้า” ของเกอร์เซกรอน และผ่านเลนส์ของสยามเวลาในกรณีของไทย ความล่าช้าของไทยนั้นยังคงดำรงอยู่ มิใช่เพราะเราหาสิ่งทดแทนอื่น ๆ ไม่ได้ แต่เพราะเรายังแสวงหาสิ่งทดแทนอื่น ๆ ที่มาทดแทน “รัฐไทย” ไม่ได้ต่างหาก

ความล้มเหลวของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมในไทย มิใช่เกิดจากการขาดนโยบายอุตสาหกรรมแบบที่ควรจะเป็น แต่เป็นเพราะรัฐไทยขาดการสร้างโครงสร้างทางสถาบันให้ก้าวหน้าเพื่อเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่า โดยเฉพาะการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ รัฐไทยยังไม่เคยประสบผลสำเร็จ เพียงแค่รัฐไทยสามารถจัดการศึกษาภาคบังคับให้มีคุณภาพและอย่างเสมอภาคทั่วกรุงเทพมหานครก็เป็นภาระหน้าที่ที่รอการพิสูจน์ในศตวรรษหน้า

บรรณานุกรม

- อัมมาร สยามวาลา (2515) “ความเห็นของศาสตราจารย์เกอร์เซงครอนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและพัฒนา” วารสารเศรษฐศาสตร์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 หน้า 1-13.
- อัมมาร สยามวาลา (2530) “เกษตรกับรัฐ” ปาฐกถาพิเศษเพื่อปวย อึ้งภากรณ์ ครั้งที่ 1 คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- Christensen, Scott and Ammer Siamwalla (1994) “Muddling Toward A Miracle : Thailand and East Asian Growth”, TDR Quarterly Review, vol.9 No.2 (June) : 13-19.
- Ley-Leboyer, Maurice and Michel Lescure (1995) “France” in Sylla, Richard and Gianni Toniolo (eds.) Patterns of European Industrialization (London : Routledge), pp.153-174.
- Sylla, Richard and Ginanni Toniolo (1995) “Introduction: Patterns of European Industrialization during The Nineteenth Century”, in Sylla, Richard and Gianni Toniolo (eds.) Patterns of European Industrialization (London : Routledge), pp.1.26.
- Tilly, Richard (1995) “Germany” in Sylla, Richard and Gianni Toniolo (eds.) Patterns of European Industrialization (London : Routledge), pp.175-196.